

SENOJO VILNIAUS UNIVERSITETO ARCHYVINIAI ŠALTINIAI

IRENA PETRAUSKIENE

Vienas pagrindinių praeities kultūros ir mokslo istorijos šaltinių yra rankraščiai. Jie surinkti tiek Tarybų Sąjungos, tiek ir užsienio bibliotekose ir archyvuose. Tik gilus jų pažinimas padeda mokslininkui iš esmės atskleisti specifinius epochos reiškinius, išaiškinti naujus faktus ir tuo pačiu patikslinti iki šiol pasitaikiusius neaiškumus. Praeities istoriniuose tyrinėjimuose dažnai aptinkama įvairių prieštaravimų, klaidingų teiginių, kurie iš vieno autoriaus pereina kitam. Rankraštinė medžiaga padeda nustatyti istoriografijos preciziškumą ir ištaisyti jos klaidas.

Vilniaus universiteto 400 metų jubiliejus yra svarbus akstinas intensyvesniam jo istorinio kelio tyrinėjimui. Todėl ir gilesnis rankraščių apie Vilniaus universitetą pažinimas šiuo metu yra ypač savalaikis ir būtinas.

Mūsų respublikoje rankraščiai apie senąjį Vilniaus universitetą saugomi Lietuvos TSR centriname valstybiniame istorijos archyve (toliau — CVIA), Vilniaus Darbo raudonosios vėliavos ordino universiteto Mokslinės bibliotekos (toliau — VUB) ir Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Centrinės bibliotekos (toliau — MAB) rankraštynuose.

Už respublikos ribų dokumentų apie Vilniaus universiteto veiklą turi Maskvos centrinis senųjų aktų archyvas (toliau — MCSAA), Leningrado centrinis valstybinis istorijos archyvas (toliau — LCVIA), Leningrado, Kijevo ir Lvovo Mokslų Akademijų bibliotekos.

Archyviniai šaltiniai apie Vilniaus universitetą saugomi Lenkijos Liaudies Respublikoje (daug jų Krokovoje),

Italijoje (jėzuitų archyve Romoje). Daug rankraščių pakliuvo į Federatyvinę Vokietiją, Švediją, Prancūziją.

Rankraščiai apie Vilniaus universitetą savo turiniu sudaro tris grupes:

1. Dokumentai, tiesiogiai susiję su Vilniaus universiteto istorija, teikiančys faktinę medžiagą. Jie nušviečia šios aukštosios mokyklos bei jos pagalbiųjų įstaigų organizacinę ir ūkinę, mokomąją ir mokslinę veiklą, patikslina chronologinius bei biografinius duomenis.

2. Rankraštiniai vadovėliai, paskaitų konspektai, mokslo traktatai, padeda pažinti mokomojo, mokslinio ir auklėjamojo procesų Vilniaus universitete turinį bei metodiką.

3. Rankraščiai, kuriuose minimas universitetas, jo profesoriai ir studentai, tyrinėjimai apie Vilniaus universitetą, bibliografinė, ikonografinė medžiaga ir kt.

Per ilgą Vilniaus universiteto istoriją kelią keitėsi ne tik tai idėjinė jo kryptis, mokymo programos, bet ir paskirtis.

Iki 1773 metų jis vadinosi Vilniaus akademija („ir universitetas“), nuo 1781 metų iki 1803 — Lietuvos vyriausioji mokykla, nuo 1803 metų — Vilniaus imperatoriškasis universitetas. 1832 metais jį uždarius, aukštosios mokyklos tradicijas Lietuvoje tęsė universiteto pamatu sukurtos Vilniaus medicinos-chirurgijos ir dvasinė akademijos.

Laikydami Vilniaus universiteto istorijos tarpsnių, susipažinsime su jo archyviniais šaltiniais.

I. VILNIAUS AKADEMIJA

(1579—1773)

Pirmasis Vilniaus universiteto istorijos periodas — Vilniaus akademija. Respublikoje išliiko palyginti nedaug šaltinių, nušviečiančių jos veiklą. Juos galima suskirstyti į šias reikšmingesnes grupes bei pavienius rankraščius:

Juridiniai dokumentai, privilegijos (CVIA, f. 787). Jie liudija apie akademijos teises į žemę ir nejudamą turtą. Tarp jų yra leidimas steigti vaistinę, spaustuvejį, spausdinti periodinius ir svarbesnius leidinius. Iš šių dokumentų taip pat ryškėja karaliaus globa akademijai. Privilegijose nurodomos akademijos teisės ir pareigos, nušviečiama jos vieta visuomenėje. Juridiniams dokumentams priskirtini valstybės įsakymai, skirti kontrreformaciam judėjimui Vilniuje. Akademija aktyviai dalyvavo tame judėjime, kartais prieš reformatus panaudodama jėgą, už kurią iš dalies buvo baudžiama.

Administracinė ir direktyvinė medžiaga (CVIA, f. 1135; VUB, f. 2, 3, 83). Šie rankraščiai supažindina su darbo organizavimu, pagrindinėmis akademijos veiklos kryptimis. Generolų direktyvos visoms jėzuitų aukštosioms mokykloms, tarp jų ir Vilniaus akademijai, yra „direktyvų knygoje“ ir apima XVI—XVIII a. potvarkius¹.

Potvarkiai, skirti Vilniaus akademijai, įrašyti į knygą „Generolų atmintinės akademijos rektoriui“ ir „Generolų ir provincijų potvarkiai“ (XVII—XVIII a.)². Šios direktyvos liudija tai, kad akademija, vadovaudamasi jėzuitų ordino nustatytomis taisyklėmis, negalėjo savarankiškai tvarkytis. Pavyzdžiui, iš generolo Mutijaus Vitelesko

1618—1623 m. atsakymų Lietuvos jėzuitų provincijai matyti, kad rektorius, padedamas Vilniaus vyskupo E. Valavičiaus, bandė XVII a. pradžioje įsteigti Vilniaus akademijoje teisės ir medicinos katedras. Tai įgyvendinti sutrukė vadovybės iš Romos neryžtingumas, jos baimė sumaišyti teologinius mokslus su pasaulietiniais.

Ypač reikšmingos universiteto istorijos tyrinėjimui generolų ir provincijų potvarkių kopijos, kuriose įvairiausiškai atsispindi akademijos veikla: mokomasis procesas, mokslinės disciplinos, studentų bendrabučiai, uniformos, studentų ir profesorių maistas ir kt. Kai kurios jų liečia spaustuvejį ir spaudą, cenzūrą, biblioteką. Reikia pasakyti, kad XVIII a. generolai padėjo nemažą pastangų, siekdami apsaugoti studentus nuo naujų idėjų plitimo astronomijoje ir gamtos moksluose. Tačiau to padaryti jiems nepavyko.

„Memorialų knygoje“ (XVII—XVIII a.)³ savo pastabas apie Vilniaus kolegijos ir jos įstaigų veiklą paliko vizitatoriai. Šios pastabos leidžia pažinti kai kuriuos specifinius akademijos darbo organizavimo momentus. Be to, tai beveik vienintelis žinių šaltinis apie jos bibliotekos veiklą: katalogus, fondų komplektavimą, knygų skolinimą.

Akademijos dienoraščiai (CVIA, f. 1135; VUB, f. 2)⁴. Dienoraščiai reikšmingi kaip šaltinis pažinti akademijos gyvenimą. Juose atsispindi reikšmingesni įvykiai akademijoje, paskyrimai ir atvykimas naujų profesorių. Pavyzdžiui, dienoraštis leido tiksliai nustatyti, kad istorikas P. Paprockis į Vilnių atvyko ne 1759 m., kaip buvo priimta laikyti, bet 1757 metais. Į Kauną jis

¹ VUE, f. 3, Nr. 2382, 2388. Liber ordinationum, Ordinationes.

² CVIA, f. 1135, ap. 20, b. 298, 299, 305.

³ VUB, f. 3, Nr. 2383. Liber memorialium, 1608—1736.

⁴ CVIA, f. 1135, ap. 20, b. 303; VUB, f. 2 DC, b. 4.

išvyko ne 1764 m., kaip teigia V. Abramavičius⁵, bet 1766 metais.

Biografinė medžiaga. Biografinio charakterio rankraščiams reiktų priskirti mokyklų egzaminų knygą, priklausiusią Lietuvos jėzuitams (1585—1642 m.)⁶. Joje yra vertingų žinių apie akademijos rašytojus ir mokslininkus: K. Sirvydą, A. Kojelavičių, M. Sarbievijų ir kt. Dar vertingesni yra „Vilniaus akademijos laurai“, pradėti 1650 metais⁷. Čia suregistruoti nuo akademijos pradžios asmenys, gavę mokslo laipsnius, drauge pateikiami ir trumpi biografiniai duomenys. Lyg ir „Laurų“ papildymu galima laikyti J. Pošakovskio rankraščių „Apie žymiuosius Lietuvos jėzuitų provincijos asmenis“⁸, kuris greta biografinės informacijos pateikia ir bibliografinę.

Rankraščių su biografinėmis ir bibliografinėmis žiniomis yra VUB (f. 2 DC); MAB (f. 8, 29, 79, 82, 111, 114) ir kt.

Krokuvoje ir Romoje jėzuitų archyvuose saugomi Lietuvos jėzuitų provincijos asmenų katalogai⁹. XVIII a. jie jau būdavo spausdinami. Katalogai leidžia nustatyti, kuriuo laikotarpiu dėstė vienas ar kitas profesorius, sužinoti kitas jo turėtas pareigybes. Katalogai pateikia žinių ir apie dėstytas akademijoje disciplinas.

Akademijos ataskaitos. Tuose pat archyvuose saugomos metinės ir trimečių akademijos ataskaitos ir medžiaga apie jos istoriją. Jose atsispindi ne tik akademijos veikla, bet yra žinių ir

apie kultūrinę bei visuomeninę krašto gyvenimą.

Susirašinėjimas. Svarbus šaltinis Vilniaus akademijos istorijos tyrinėtojiui yra asmeninis ir žinybinis susirašinėjimas (MCSAA, f. 2188; MAB, f. 139). Atkreiptinas dėmesys į D. Butvilo laišką apie 1665 m. įvykius Vilniuje, kanclerio M. Čartoriskio laiškus provincijolui M. Pšeciarskui apie pirmųjų laikraščių spausdinimą¹⁰, spaustuvės prefekto P. Paprockio Polocko vaivada A. P. Sapiegai apie akademijos studentų judėjimą¹¹ ir kt.

Moksliniai traktatai, paskaitos (CVIA, f. 1135; VUB, f. 1, 2, 3, 13; MAB, f. 8). Mokslinę ir mokomąją akademijos veiklą nušviečia moksliniai įvairių disciplinų traktatai bei paskaitos, skaitytos akademijoje, užrašytos profesorių ir studentų. Šios medžiagos tyrinėjimas parodo, kad Vilniaus akademijoje buvo dominami naujaisiais mokslo pasiekimais ir su kai kuriais jų supažindinami studentai.

Ūkiniai dokumentai apie judamą ir nejudamą akademijos turtą (CVIA, Senieji aktai; VUB, f. 2 DC, 13; MCSAA, f. 2188). Ši medžiaga liudija jos ekonominę pagrindą. Inventoriniame „1773 m. patikrinimo akte“ aprašomi akademijos pastatai, jos kabinetai, observatorija, biblioteka, spaustuvė, vaistinė, jų privilegijos ir materialinė bazė¹². Planai (VUB, f. 78; MAB, f. 229) teikia žinių apie akademijos architektūrinį ansamblių, pradedant XVI a. pabaiga ir baigiant

⁵ Abramavičius V. Pirmieji Vilniaus laikraščiai (1760—1960).— Literatūros ir meno metraštis 1961. V., 1961, p. 153—165.

⁶ VUB, f. 13, b. 35. Liber extraordinarius provincialis, 1585—1642.

⁷ Ten pat, f. 2 DC, b. 1. Laureae academiae... comparatus anno 1650, 1596—1781.

⁸ Ten pat, f. 83, Nr. 47. Poszakowski J. De viris illustribus Provinciae Lithuaniae S.J. (mikrofilmas, originalas saugomas jėzuitų archyve Krokuvoje).

⁹ ARSI Lith. 6; 65; 57; Germ. 132. Catalogus personarum et officiorum Provinciae Lithuaniae. Anni 1642—1723.

¹⁰ MCSAA, f. 2188, ap. 5, b. 1333.

¹¹ MAB, f. 139, b. 3280—3281. 1763 m. P. Paprockio laiškas A. P. Sapiegai.

¹² VUB, f. 2 DC, b. 6.

XVIII amžiumi. Juose nurodoma atskirų kambarių ar pastatų paskirtis.

XVII—XVIII a. spaustuvės sąskaitos yra svarbus informacijos šaltinis apie knygų kainas, tiražus, atskirų leidybinių darbo barų apmokėjimą.

Dėmesio verti XVII a. aktai apie žemėmainus, namų pirkimą ir kt.

II. LIETUVOS VYRIAUSIOJI MOKYKLA (1781—1803)

Pagrindinė medžiaga iš antrojo universiteto laikotarpio — Lietuvos vyriausiosios mokyklos — saugoma CVIA (f. 567, 721, 1005) ir VUB (f. 2 DC).

Edukacinės komisijos protokolai (CVIA, f. 721; VUB, f. 2 DC). Protokolai ir kiti su jos veikla susiję dokumentai yra archyvo liekanos. Jie padeda atskleisti švietimo Lietuvoje tarpinį po Edukacinės komisijos įsteigimo ir išryškinti vadovaujantį Vyriausiosios mokyklos vaidmenį.

Rankraščiai apie Lietuvos vyriausiosios mokyklos veiklą. Jie parodo naujų fakultetų įsteigimą, mokslo padėtį bei sistemą, darbo organizavimą, kadrų komplektavimą. Rektoriaus M. Počobuto susirašinėjime (VUB, f. 2 DC) yra žinių apie S. B. Jundzilo priėmimą, apie A. ir J. Sniadeckių bei kitų profesorių pakvietimą į Vilnių ir kt.

Išliko diplomų, pažymėjimų, dokumentų, susijusių su profesorių komandiruočiais ir užsienį kvalifikacijai kelti ir įsigyti įrengimų kabinetams bei observatorijai.

Apie mokslo lygį, jo naujas kryptis po Edukacinės komisijos reformų galima spręsti iš paskaitų kursų (VUB, f. 3. 22; CVIA, f. 1135).

Kai kurie šaltiniai apie Lietuvos vyriausiąją mokyklą saugomi Krokuvoje, Čartoriskų bibliotekoje.

III. IMPERATORIŠKASIS VILNAUS UNIVERSITETAS (1803—1832)

Rankraščiai iš Imperatoriškojo Vilniaus universiteto laikotarpio respublikoje saugomi CVIA (f. 567, 720, 721), VUB (f. 2 KC, 13, 26 ir asmeniuose archyvuose: f. 12, 17, 16, 20). Pavienių rankraščių turi Mokslių Akademijos biblioteka. Ši medžiaga nuosekliai apima įvairias aukštosios mokyklos gyvenimo puses ir duoda išsamų jos veiklos vaizdą.

Organizacinė medžiaga. Joje yra dokumentų apie Lietuvos vyriausiosios mokyklos reorganizavimą į universitetą, projektų, Vilniaus švietimo apygardos globėjo ir švietimo ministro įsakymų. Išlikę mokymo planai, dėstomų disciplinų paskirstymas valandomis. Medžiaga apie keturių fakultetų veiklą nušviečia mokomojo proceso sistemą.

Su visa mokslinė ir mokomąja universiteto veikla supažindina egzaminų ir mokslinės tarybos protokolai.

Leningrado centriniam valstybiniame istorijos archyve, Vidaus reikalų ir Švietimo ministerijų fonduose (f. 733, 744) yra universiteto ataskaitų, projektų, švietimo ministro įsakymų Vilniaus universitetui.

Medžiaga, esanti Lvovo Mokslių Akademijos bibliotekoje ir Krokuvoje (Čartoriskų ir universiteto bibliotekos), turi dokumentų, nušviečiančių organizacinę ir mokslinę universiteto veiklą.

Personalijos. Kadrų lapai, studentų ir dėstytojų personalijos, metiniai fakultetų studentų sąrašai, žinios „Vilniaus kalendoriui“ — reikšmingas šaltinis biografijoms, parodąs, kaip buvo sprendžiami dėstytojų kadrų parinkimo klausimai ir studentų priėmimas. Juos papildė diplomai, leidimai išvykti, mokslo laipsnių pažymėjimai. Taip pat išliko egzaminų lapeliai, išduoti studentams profesorių J. Lelevelio, I. Danilovičiaus, I. Onacevičiaus, J. Franko,

S. B. Jundzilo, A. Daugirdo ir kt. (VUB, f. 13; MAB, f. 151). Iš jų galima nustatyti profesorius dėstomą discipliną bei dėstymo metus, studento mokymosi dalyką bei metus. Dėmesį patraukia 1818/1819 m. m. studentų sąrašas, sudarytas profesoriaus I. Onacevičiaus ranka. Jo studentai buvo ir S. Daukantas, A. Mickevičius, T. Zanas¹³.

Medžiaga apie mokslinius universiteto ryšius. Universiteto ryšiai su aukštosiomis Europos mokyklomis ir užsienio mokslininkais atsiskleidžia iš tarvybinių komandiruočių dokumentų. Užsienyje stažavosi V. Gurskis, vėliau po sugrįžimo dėstęs mechaniką, botaniką S. B. Jundzilas ir kt. Istorikas ir juristas I. Danilovičius vyko į Karaliaučių ir Peterburgą rinkti šaltinių Lietuvos istorijai.

Į aukštąsias Rusijos mokyklas buvo siunčiami gabesni Vilniaus universiteto studentai. Pavyzdžiui, yra dokumentų apie V. Vankavičiaus ir V. Smakausko mokymąsi Peterburgo meno akademijoje (VUB, f. 2 KC; MAB, f. 151). Moksliniai ryšiai atsiskleidžia iš susirašinėjimo su mokslo įstaigomis, iš dokumentų apie žymiųjų Rusijos ir Europos mokslininkų išrinkimą universiteto garbės nariais (VUB, f. 13; MAB, f. 151). Daug žinių apie šiuos ryšius yra Vilniaus medicinos draugijos, sukurtos universiteto iniciatyva, archyve (VUB, f. 26).

Visuomeninės veiklos šaltiniai. Vertinga rankraščių grupė yra dokumentai apie studentų ir profesorių visuomeninę veiklą. Tai medžiaga apie studentų dalyvavimą filomatų ir filaretų draugijoje, 1824 m. tardymo dokumentai, rankraščiai, atskleidžiantys profesorių ryšį su šbravciais, masonais ir studentų organizacijomis (VUB, f. 2 KC, 4; MAB, f. 17, 151). Ypač įdomi adjunkto K. Kontrimo bylos medžiaga apie duoną, jos kokybę (VUB, f. 2 KC). Kai

kurie dokumentai atskleidžia studentų ir profesorių ryšį su 1831 m. sukilimu, parodo revoliucines nuotaikas Medicinos-chirurgijos akademijoje ir S. Kornarskio vaidmenį revoliuciniame judėjime (VUB, f. 2 KC, 4; MAB, f. 151). Šie šaltiniai parodo idėjines mokslininkų ir studentų pozicijas.

Dokumentai, susiję su universiteto policijos veikla, atskleidžia reakcinę carizmo politiką, represijas ir susidorojimą su dėstytojais ir studentais (VUB, f. 2 KC; MAB, f. 151). Rankraščių šiais klausimais yra ir LCVIA. Apie filomatų ir šbravcų judėjimą saugomi rankraščiai ir Krokuvėje (universiteto ir Cartoriskių bibliotekose).

Dalis rankraščių parodo įvairių komitetų (tiek universitete, tiek ir už jo ribų) veiklą.

Mokomoji ir mokslinė veikla. Universiteto ir Medicinos-chirurgijos akademijos mokomąją ir mokslinę veiklą atspindi vadovėliai ir moksliniai veikalai (VUB, f. 2, 3, 12, 13, 16, 17, 22, 24 ir kt.; MAB, f. 9, 151). Daugiausiai atskleistas medikų darbas. Saugomi A. Abichto, F. Rimkevičiaus, A. Belkevičiaus ir kt. paskaitų konspektai, daugiau kaip 800 ligų istorijų, užrašytų vadovaujant žymiesiems Vilniaus universiteto ir Medicinos-chirurgijos akademijos profesoriams.

Išliko kai kurie J. Lelevelio, M. Pelkos-Polinskio, V. Gurskio, S. B. Jundzilo ir kt. mokslo darbai.

Ekonominiai dokumentai. Universiteto šaltiniai gana plačiai atspindi ūkinę ir finansinę jo veiklą. Jiems priskirtinos balansų knygos, 1813—1832 metų universiteto kanceliarijos kvitai už policijos išlaikymą, duonos kepimą, mokesčiai už universiteto namus. Kai kurie jų liudija 1812 m. karo padarinius, ekonominius santykius Vilniaus mieste.

Dalis rankraščių susijusi su nejudan-

¹³ VUB, f. 13, b. 5.

mu universiteto turtu: žeme ir pasta-
tais. Dėmesį patraukia architektūriniai
planai, restauracijos ir statybos doku-
mentai, žinios apie profesorių butus.
LCVIA (f. 733, 744) yra medžiagos apie
valstybės išskirtą Vilniaus universitetui
biudžetą ir apie jo sunaudojimą.

Medžiaga apie universiteto mokslines ir mokomasias įstaigas. Universiteto biblioteka. Greta organizacinių bibliotekos dokumentų (VUB, f. 2 KC; MAB, f. 9; CVIA, f. 721) išliko rankraštinis keturių tomų knygų katalogas, atspindintis pagrindinius jos fondus¹⁴.

Botanikos sodas. Rankraščiai, saugomi VUB (f. 13, 15, 21), parodo botanikos sodo išplėtimą, darbo organizaciją, buvusias kolekcijas.

Spaustuvė. Finansiniai ir kiti spaustuvės dokumentai (VUB, f. 2 KC) atskleidžia paskutines universiteto pastangas padidinti jos gamybinę gali-
mybes. Šios pastangos baigėsi spaustu-
vės pardavimu 1805 m. J. Zavadzkiui.

Kitos įstaigos. Kai kurie dokumentai atspindi medicinos klinikų (VUB, f. 26), observatorijos, kabinetų veiklą.

Dienoraščiai ir memuariniai šaltiniai. Svarbiausias iš šių šaltinių yra J. Franko atsiminimai. Juose daug autentiškos informacijos apie epochą ir Vilniaus universitetą, kuriame autorius dirbo daugiau kaip 20 metų. Memuarai parašyti prancūzų kalba, sutrumpintai jie išleisti lenkų kalba, tačiau nemaža dalis nespaudinta¹⁵.

Mechanikos profesorius M. Pelka-Polinskis rašė dienoraštį (VUB, f. 14), kuriame fiksavo svarbesnius universiteto įvykius ir registravo savo susirašinėjimą, kartais įrašydamas ir trumpą laiškų turinį.

A. Buckevičiaus memuarai nušviečia Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto istoriją ir Medicinos-chirurgijos akademijos veiklą¹⁶.

IV. MEDICINOS-CHIRURGIJOS IR DVASINĖ AKADEMIJOS

(1832—1842)

Medžiaga apie šį aukštosios mokyklos laikotarpį saugoma CVIA (f. 567, 720, 721), VUB (f. 2 KC, 4, 26). Tai universiteto susirašinėjimas su Vilniaus švietimo apygardos globėju apie akademijų įsteigimą buvusio universiteto pamatu, rankraščiai, nušviečiantys kad-
rų parinkimą, studentų sudėtį, mokslinį ir mokomąjį darbą, konferencijų protokolai, akademijų tarybos medžia-
ga. Personalijoms svarbūs fakultetų studentų sąrašai, kadrų lapai. Čia yra rankraščių apie akademijų finansus ir ūkinę padėtį, visuomeninį judėjimą, tolesnį šių aukštųjų mokyklų likimą.

Bendros pastabos

Ši senojo Vilniaus universiteto rankraštinų šaltinių apžvalga apima tik mažą jų turinio dalį. Iš esmės juos pažinti reikalingi specialūs tyrinėjimai. Jau yra šis bei tas nuveikta publikuojant rankraščius ir atskleidžiant jų turinį.

Spausdintą archyvinę medžiagą katalogą iš Vilniaus švietimo apygardos globėjo kanceliarijos sudarė J. Lipskis¹⁷. Jis apima didžiąją dalį rankraščių, saugomų Čartoriskų bibliotekoje Krokovoje ir VUB (f. 2 DC, KC). Rankraščiai apie Vilniaus universitetą įtraukti į informacinius archyvų ir bibliotekų

¹⁴ VUB, f. 3, Nr. 290. Librorum Academiae Caesareae Vilnensis indices, 1—4.

¹⁵ VUB, f. 20, b. 1—5; Frank J. Pamiėtniki d-ra Józefa Franka profesora uniwersytetu Wileńskiego.—Wilno, 1913. T. 1—3.

¹⁶ Krokuvos MAB, Nr. 1203 1602.

¹⁷ Lipski J. Archiwum kuratorii Wileńskieji x. Ad. Czartoryskiego.—Kraków, 1926.

leidinius tiek Tarybų Sąjungoje, tiek užsienyje.

S. Bednarskis aprašė rankraščius, saugomus jėzuitų archyvuose, chronologiškai apimančius pirmąjį universiteto veiklos etapą¹⁸. Šio straipsnio autorė supažindino su šaltiniais, išlikusiais Vilniaus universitete¹⁹. L. Janovskio istoriografija apie Vilniaus universitetą iš dalies supažindina ir su rankraštine medžiaga²⁰.

Dalis šaltinių išspausdinta atskiruose dokumentų rinkiniuose²¹ ir kaip mokslinių darbų priedai²².

Archyvinių šaltinių pagrindu nuo XIX šimtmečio tyrinėjama Vilniaus universiteto istorija. Be minėtų autorių (22 išnaša) — M. Balinskio, J. Bielinskio, P. Rabikausko, A. Rukšos, — jo istoriją, tiek visą, tiek ir atskiriomis problemomis, tyrė S. Bednarskis, S. Zalenskis, M. Biržiška, L. Piechnikas ir kiti asmenys²³.

Naujas tyrinėjimų etapas — tarybinių mokslininkų darbai. Pasinaudodami turtinga archyvine medžiaga, jie fun-

damentaliai tyrinėja istorinį universiteto kelią. Vadovaudamiesi marksizmo-leninizmo mokymu apie teisingą požiūrį į praeities mokslą ir kultūrą ir jo įvertinimą, tarybiniai mokslininkai iš marksistinių pozicijų žvelgia į jo istoriją, giliau ir daugiau iš esmės parodo universiteto vietą visuomenės gyvenime.

J. Lebedys tyrė Vilniaus universiteto vaidmenį lietuvių kalbos išplitimui, literatūros lietuvių kalba atsiradimui XVI—XVIII a., nagrinėjo visuomeninę studentų lietuvių veiklą XIX amžiuje²⁴.

V. Merkys atskleidė Vilniaus universiteto poveikį lietuvių istoriko S. Daukanto pasaulėžiūros ir mokslo žinių formavimui²⁵.

M. Lukšienė nušvietė universiteto įnašą į Lietuvos švietimą²⁶.

R. Plečkaitis monografijoje „Feodalizmo laikotarpio filosofija Lietuvoje“ detalai ištyrė filosofinės ir mokslo minties raidą Vilniaus universitete²⁷.

¹⁸ Bednarski S. Polonika w archiwach jezuitckich.— Warszawa, 1956.

¹⁹ Petauskienė I. Rankraštynas.— Kn.: Kultūrų kryžkelėje. V., 1970, p. 107—133.

²⁰ Janowski L. Historjografja uniwersytetu Wileńskiego. Cz. 1.— Rocznik Towarzystwa przyjacjoi nauk, Wilno, 1921/1922/, t. 7, s. 7—139.

²¹ Сборник материалов для истории просвещения в России.— СПб., 1893—1902. Т. 1—4; Lebedys J. Lietuvių kalba XVII—XVIII a. viešajame gyvenime.— V., 1976.

²² Baliński M. Dawna akademia Wileńska.— Petersburg, 1862; Bieliński J. Uniwersytet Wileński 1579—1831.— Kraków, 1899—1900. T. 1—3; Rabikauskas P. Medžiaga senojo Vilniaus universiteto istorijai.— Roma, 1967—1970 (Atsp. iš LKM Akademijos metraščio, t. 3—5); Rukša A. 1583—84 m. akademijos laisvųjų menų lentelės ir humanistinė jėzuitų mokykla.— Tautos praeitis. Roma, 1967, t. 2, kn. 3—4, p. 95—122; Rukša A. „Diarium Societatis Iesu“ ir lietuvių kalba Vilniuje (1710—1723).— Tautos praeitis, Čikaga, 1961, t. 1, kn. 3, p. 409—423; ir kt.

²³ Bednarski S. Upadek i odrodzenie szkół jezuitckich w Polsce.— Kraków, 1933; Zaleski S. Jezuiti w Polsce.— Lwów, 1900—1905. T. 1—4; Biržiška M. Senasis Vilniaus universitetas.— V., 1940; Piechnik L. Początki Akademii Wileńskiej (1569—1600).— „Nasza przeszłość“, Kraków, 1973, t. 40, s. 5—173 ir kt.

²⁴ Lebedys J. Lituaniistikos baruose.— V., 1972. T. 1; Lebedys J. Simonas Stanevičius.— V., 1955.

²⁵ Merkys V. Simonas Daukantas.— V., 1972.

²⁶ Lukšienė M. Lietuvos švietimo istorijos bruožai XIX a. pirmojoje pusėje.— K., 1970.

²⁷ Plečkaitis R. Feodalizmo laikotarpio filosofija Lietuvoje.— V., 1975.

P. Slavėnas ir S. Matulaitytė tyrinėjo astronominių mokslų istoriją, kosmologinių pažiūrų evoliuciją²⁸.

Z. Žemaitis ir B. Chmelevskis nušvietė Vilniaus universiteto matematikos ir fizikos disciplinų istoriją, A. Merkys tyrinėjo gamtos mokslus, S. Biziulevičius, V. Micelmacheris — mediciną²⁹.

L. Vladimirovas tyrinėjo universiteto bibliotekos istoriją, I. Petrauskienė — Vilniaus akademijos spaustuvės veiklą, kurios produkcijoje atsispindi universitete dėstomų disciplinų turinys³⁰.

Be minėtų asmenų, dėmesį Vilniaus universitetui skyrė K. Jablonskis, J. Jurginis, J. Dagys, B. L. Čenakalas, N. D. Bespamiatnych ir kiti mokslininkai.

Kaip monografijose, paskutiniųjų metų straipsniuose, taip ir jubiliejinėje

Vilniaus universiteto istorijoje³¹ išryškėja naujas požiūris į jo veiklą.

Pirmą kartą keliamas klausimas apie Vilniaus universiteto įnašą į lietuvių kultūrą, kruopščiai tyrinėjamos progresyvinės kryptys jo prieštaringoje istorijoje. Tarybiniai mokslininkai nušvietė Vilniaus universiteto ryšius su pasaulio mokslu, gilinosi į jo profesorių mokslinį palikimą.

Tačiau Vilniaus universiteto, švenčiančio savo keturių šimtų metų jubiliejų, istorija dar nepakankamai iširta. Tegul pažintis su pirmaisiais šaltiniais paskatins mokslininkus dėmėtis tiek specifiniais siaurais klausimais, tiek ir pasaulinio mokslo bendrosiomis problemomis, susijusiomis su Vilniaus universitetu.

Lietuvos TSR MA
Istorijos institutas

[teikta
1979 m. sausio mėn.

АРХИВНЫЕ ИСТОЧНИКИ СТАРОГО ВИЛЬНЮССКОГО УНИВЕРСИТЕТА

И. ПЕТРАУСКЕНЕ

Резюме

Глубокое и многостороннее исследование прошлого становится возможным только при изучении первичных источников. Такими источниками к истории Вильнюсского универ-

ситета является рукописный материал, который хранится как в Советском Союзе, так и в разных странах. В статье преследуется цель тематически сгруппировать этот материал,

²⁸ Slavėnas P. Астрономия в высшей школе Литвы в XVI—XIX вв.—Историко-астрономические исследования. М., 1955, с. 49—84; Matulaityte С. Преподавание астрономии и космологические взгляды в старом Вильнюсском университете (II половина XVIII—начало XIX в.). Автореферат дисс. на соискание учен. степени канд. исторических наук.—Вильнюс, 1971.

²⁹ Žemaitis Z. Физико-математические науки в старом Вильнюсском университете (1579—1832 гг.).—Литовский математический сборник, 1962, т. 2, № 2, с. 289—317; Хмелевский Б. Ч. Математическое образование в старой Вильнюсской академии и Главной Литовской Школе. Автореферат дисс. на соискание учен. степени канд. физико-математических наук.—Вильнюс, 1971; Merkys A. S. B. Jundzilo mokslinė ir pedagoginė veikla.—Iš mokslų istorijos Lietuvoje. V., 1960. T. 1, p. 61—77; Biziulevičius S. Pagrindiniai Vilniaus Medicinos-chirurgijos akademijos (1832—1842) bruožai.—Ten pat, p. 105—117;

³⁰ Vladimirovas L. 400 metų kultūros, švietimo ir mokslo tarnyboje.—Kn.: Kultūrų kryžkelėje, p. 5—88; Petrauskienė I. Vilniaus akademijos spaustuvė. 1575—1773.—V., 1976.

³¹ Vilniaus universiteto istorija.—V., 1976—1979. (T. 1—3).

дать общую его характеристику с некоторой оценкой, придерживаясь хронологического принципа и указывая его места нахождения. Автор тоже затрагивает вопросы о рекламировании этих источников, обзвевает каталоги и

обзоры, раскрывающие их содержание, тоже публикации. В заключении дается короткая характеристика более важных исследовательских работ, основанных на архивном материале о Вильнюсском университете.

ARCHIVAL SOURCES OF THE OLD VILNIUS UNIVERSITY

I. PETRAUSKIENE

Summary

Profound and many-sided research of the past is possible studying primary sources only. Manuscript material saved in the Soviet Union as well as in other various countries presents such sources of Vilnius University history. The purpose of the article is to group this material in subjects, to characterize it, keeping to the

principles of chronology and to point its location. The author touches on subjects of the reclamation of these sources, surveys catalogues and reviews publications. In conclusion the author characterizes the most important research works referring to archival material about Vilnius University.